کتێبی چوارەم : سێ بنچینەکە و بەڵگەکانی

الكتاب الرَّابع: «ثلاثة الأصول وأدلّتها»

للإمام المجدِّد: محمَّد بن عبد الوهَّاب التَّميميِّ رضي الله عنه

المقدِّمـــة

پێشـــەکی

اعْلَمْ - رَحِـمَكَ اللهُ - أَنَّـهُ يَـجِبُ عَلَـيْـنَـا تَعَـلُّمُ أرْبَـعِ مَسَـائِلَ:

بزانە –ڕەحمەتی خوات لێ بێت - کەوا پێویستە لە سەرمان فێری چوار مەسەلە ببین :

الأُولَى: العِـلْمُ؛ وَهُوَ: مَعْرِفَـةُ اللهِ، ومَعْرِفَـةُ نَبِيِّـهِ، ومَعْرِفَـةُ دِينِ الْإِسْلامِ بِالْأَدِلَّـةِ.

یەکەم: زانست: ئەویش بریتییە لە ناسینی خوای گەورە و ناسینی پێغەمبەرەکەی و ناسینی دینی ئیسلامە بە بەڵگەوە .

الثَّـانِـيَـةُ: الْعَـمَلُ بِـهِ.

دووەم : کارکردن پێی .

الثَّـالِـثَـةُ: الدَّعْوةُ إِلَيْـهِ.

سێیەم : بانگەوازکردن بۆی .

الرَّابِعَـةُ: الصَّبرُ علَى الْأَذَى فِـيه.

چوارەم : ئارامگرتن لەسەر ئازارکێشان لە پێناویدا.

والدَّليلُ قَوْلُهُ تعالَى: ﴿وَٱلْعَصۡرِ * إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ * إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ﴾ [العصر].

بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو سورەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَٱلۡعَصۡرِ *ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ * إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ)(العصر) واتە : سوێند بەکات و ڕۆژگار (١) کەبەڕاستی هەرچی ئادەمیزاد هەیە بەتایبەت ئەوانەیان کە تەکلیفیان لەسەرە لەزیانێکی گەورەدایە(٢) جگە ئەوانەی بڕوایان هێناوە و کارە چاکەکانیان کردووە، وە وەسیەتیان بۆ یەکتر کردووە بەهەق، کە هەمیشە پابەندی هەق بن و ماخولانی ڕاستی بن وە وەسیەتیان بۆ یەکتر کردووە بەسەبرو خۆڕاگریی لەسەر هەق و ئایینی خوا) .

قالَ الشَّافِعِيُّ -$ تعالى-: «لَوْ مَا أَنْـزَلَ اللهُ حُجَّـةً على خَلْـقِهِ إلَّا هٰذِهِ السُّورَةَ، لَكَفَتْهُمْ».

پێشەوا (الشافعی) –ڕەحمەتی خوای لێبێت - فەرمویەتی : (ئەگەر خوای گەورە هیچ حوججەیەکی بۆ سەر دروستکراوەکانی دانەبەزاندبایە تەنها ئەم سورەتە نەبێت ئەوا بەسیان بوو)

وقـالَ الْبُخَارِيُّ -$ تَعَالَى-: «بَـابٌ: الْعِـلْمُ قَـبْلَ الْقَـوْلِ وَالْعَـمَلِ؛ والدَّلِـيلُ قَـوْلُـهُ تَعَالَى: ﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ﴾ [محمد:١٩]؛ فَـبَدَأَ بِالْعِلْمِ» قَـبْلَ الْقَـوْلِ وَالْعَمَلِ.

وە بوخاری –ڕەحمەت خوای لێ بێت – فەرمویەتی : (بەشی : زانست لە پێش وتە و کردەوەوە)

وە بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ) (محمد ١٩) واتە : جا ئەی موحەممەد (ﷺ) ! ئەی ئینسان! بزانە کە بێگومان جگە لە(الله) هیچ پەرستراوێکی هەق نیە مافی پەرستنی بێ، دەسا تۆش لەسەر ئەو بیروباوەڕە سابت بەو، هەرگیز نەگۆڕێیت وە بۆ خۆت و ئیماندارن لە پیاوان و ژنان داوای لێبوردنی گوناهان بکە) .

جا بە زانست دەستی پێکرد لە پێش وتە و کردەوە.

اعْلَمْ ـ رَحِمَكَ اللهُ ـ: أَنَّهُ يَجِبُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ومُسْلِمَةٍ، تَعَلُّمُ ثَلَاثِ هٰذِهِ الْمَسَائِلِ، وَالْعَمَلُ بِهِنَّ:

بزانە -ڕەحمەتی خوات لێبێت- : کەوا پێویستە لەسەر هەموو موسڵمانێکی پیاو و ژن ئەم سێ مەسەلەیە فێر ببێت و کاریان پێ بکات .

الْأُولَى: أَنَّ اللهَ خَلَقَنا، وَرَزَقَنا، وَلَمْ يَتْرُكْنا هَمَلًا؛ بَلْ أَرْسَلَ إِلَيْنا رَسُولًا، فَمَنْ أَطَاعَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَاهُ دَخَلَ النَّارَ.

یەکەم : خوای گەورە دروستی کردووین و رزق و ڕۆزی داوین و فەرامۆشی نەکردووین بەڵکو پێغەمبەرێکی بۆ ناردوین ، جا هەرکەسێک گوێڕایەڵی بکات ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە و هەرکەسێک سەرپێچی بکات ئەوا دەچێتە ئاگرەوە .

والدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا * فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا﴾ [المزمل:١٥-١٦].

وە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرموێت : (إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا * فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا) (المزمل) واتە : خۆ بەڕاستی ئێمە پەیامبەرێکمان (موحەممەد) (ﷺ) بۆ ڕەوانە کردوون، بۆتە شایەد بەسەرتانەوە کەهەرچیمان بەسەرا داوە پێی ڕاگەیاندوون، ئێوە هیچ بڕوبیانووێکتان نەماوە ، هەروەك چۆن بۆلای فیرعەونیش پەیامبەرێکمان (مووسا))علیە السلام) ڕەوانە کرد، تاتێی بگەیەنێت(١٥) جا فیرعەون سەرپێچی کرد لەپەیامبەرەکەو لەفەرمانی دەرچوو و بڕوای نەهێناو داوای خوایەتی دەکرد..! ئینجا ئێمەش زۆر بەتوندی پێچامانەوەو قارمان لێگرت، ئەوەبوو خۆی و تاقمەکەی لە دەریادا خنکان. جا ئێوەش ئەی قورەیش ! بێدارو هۆشیار بن پێش ئەوەی قارتان لێبگرین(١٦)

الثَّـانِـيَـةُ: أَنَّ اللهَ لَا يَرضَى أَن يُشْرَكَ مَعَـهُ أَحَدٌ فِي عِبادَتِـهِ، لَا مَلَـكٌ مُقَـرَّبٌ، وَلَا نَبِـيٌّ مُرْسَلٌ.

دووەم : خوای گەورە رازی نابێت هیچ کەسێکی لە گەڵدا بکرێتە هاوەڵی لە پەرستنیدا نە فریشتەیەکی نزیککراو و نە پێغەمبەرێکی نێردراو .

والدَّلِيلُ قَوْلُـهُ تَعَالَى: ﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَـٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا﴾ [الجن:١٨].

وە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَأَنَّ ٱلْمَسَـٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا (١٨)(الجن) واتە : (وە خوا وەحی بۆ کردوم کە بەڕاستی مزگەوتەکان تایبەتی خوان، جا لەگەڵ خوادا هاوارو هانا بۆ کەسی تر مەبەن، واتە: هەر خوا بپەرستن تیایانداو، وێنەو نیگاری بتانی تیا هەڵ مەواسن و هاواریش تەنها لەو بکەن).

الثَّالـثَـةُ: أَنَّ مَنْ أَطَاعَ الرَّسُولَ وَوَحَّدَ اللهَ، لَا يَـجُوزُ لَه مُوَالَاةُ مَنْ حَادَّ اللهَ وَرَسُولَهُ، وَلَوْ كَانَ أَقْرَبَ قَرِيبٍ.

سێیەم : هەرکەسێک گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوای کرد(ﷺ) و خوای گەورەی بە تاک دانا دروست نییە بۆی دۆستایەتی و لایەنگیری ئەو کەسانە بکات کە دژایەتی خوا و پێغەمبەرەکەی دەکەن هەرچەندە نزیکترین کەسە نزیکەکان بێت .

والدَّلِيلُ قَوْلُـهُ تَعَالَى: ﴿لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓاْ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُوْلَـٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَـٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُ ۚ أُوْلَـٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾ [المجادلة:٢٢]K

بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتە کە دەفەرمویێت : (لَّا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ يُوَآدُّونَ مَنۡ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوۡ كَانُوٓاْ ءَابَآءَهُمۡ أَوۡ أَبۡنَآءَهُمۡ أَوۡ إِخۡوَٰنَهُمۡ أَوۡ عَشِيرَتَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٖ مِّنۡهُۖ وَيُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ (٢٢) المجادلة) واتە : هیچ کۆمەڵێ نابینیت کە باوەڕی بە خواو بە ڕۆژەکەی تر ببێت دۆستایەتی ئەوانە بکەن دژایەتی خواو پەیامبەرەکەی دەکەن ! هەرچەندە ئەوانە باوکیان ، یان کوڕو نەوەیان ، یا براو عەشرەتیان بن، بە کورتیی: مرۆڤی باوەڕدار نابێبە هیچ شێوەیەك دۆستایەتیبکا لە گەڵ دوژمنانی خواو پێغەمبەردا ئەگینا لەوان دەژمێردرێن ئەوانە - کەلەدۆستایەتی دوژمنانی خوا خۆئەپارێزن- کەسانێکن خوا ئیمان و باوەڕی لەنێودڵیاندا چەسپاندووە، بەهیچ شتێ لەق نابێت، وە پشتگیری کردوون بە سەرخستن لە لایەن خۆیەوە و لەپاشە ڕۆژیشدا ئەیانباتە نێو چەند باخاتێکی بەهەشتەوە کە جۆگە ئاوی زۆر لە ژێر درەختەکانیدا ئەڕوات بەهەتا هەتاییش تێیدا دەبن خوا لێیان خۆشنوود و ڕازیی بووە، ئەوانیش لە خوا ڕازیی بوون ئا ئەوانە گرووپەکەی خوان ئاگادار و هۆشیاربن! کە هەر گرووپەکەی خوان بەرەوەکان لەدونیاو، لەقیامەتدا) .

اعْلَمْ - أَرْشَدَكَ اللهُ لِطَاعَتِهِ -: أَنَّ الْحَنِيفِيَّةَ -مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ-: أَنْ تَعْبُدَ اللهَ وَحْدَهُ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ، وَبِذلِكَ أَمَرَ اللهُ جَمِيعَ النَّاسِ، وخَلَقَهُمْ لَهَا.

بزانە –خوای گەورە ڕێنموییت بکات بۆ گوێڕایەڵی خۆی- کەوا حەنیفیەتی میللەتی ئیبراهیم بریتییە لە :

خوای گەورە بپەرستیت بەتاک و تەنها و دینداری بە ئیخلاصەوە بۆ ئەو ئەنجام بدەیت ، هەر بەوەش خوای گەورە فەرمانی کردووەتە هەموو خەڵکی و هەر لەو پێناوەدا دروستی کردوون .

كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾[الذاريات:٥٦]، وَمَعْنَى «يَعْبُدُونِ»: يُوَحِّدُونِK

هەروەکو خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾[الذاريات:٥٦] وە مانای ((يَعْبُدُونِ)) : واتە : بە تەنها بمپەرستن .

وَأَعْظَمُ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ: التَّوْحِيدُ؛ وَهُوَ: إِفْرَادُ اللهِ بِالْعِبَادَةِ.

وە گەورەترین شت خوای گەورە فەرمانی پێکردبێت تەوحیدە ، ئەویش بریتییە لە : بە تاکدانانی خوای گەورەیە لە پەرستندا .

وَأَعْظَمُ مَا نَهى عَنْهُ: الشِّرْكُ، وَهُوَ: دَعْوَةُ غَيْرِهِ مَعَهُ.

وە گەورەترین شت خوی گەورە نەهی لێ کردبێت شیرکە ئەویش بریتیە لە : داواکردن و هاوارکردن لە جگە خوا لە گەڵ خوادا .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَٱعْبُدُوا ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِۦ شَيْـًٔا﴾ [النِّساء:٣٦].

بەڵگەیش ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَٱعْبُدُوا ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِۦ شَيْـًٔا﴾ [النِّساء:٣٦].

فَإِذَا قِيلَ لَكَ: مَا الْأُصُولُ الثَّلَاثَةُ الَّتِي يَجِبُ عَلَى الْإِنْسَانِ مَعْرِفَتُهَا؟

جا ئەگەر پێیان وتی : ئایە ئەو سێ بنچینەیە چییە کەوا پێویستە لەسەر هەموو مرۆڤێک بیزانێت ؟

فَقُلْ: مَعْرِفَةُ الْعَبْدِ رَبَّهُ، وَدِينَهُ، وَنَبِيَّهُ مُحَمَّدًا ﷺ.

ئەوا بڵێ : ناسینی پەروەردگار و دینەکەی و پێغەمبەرەکەی (محمد) ە (ﷺ) لە لایەن بەندەوە .

الأَصْـلُ الأَوَّلُ
بنەمــای یەکەم

فَـإِذَا قِـيلَ لَكَ: مَنْ ربُّـكَ؟

وە ئەگەر پێیان وتی : پەروەردگارت کێیە ؟

فَقُـلْ: رَبِّـيَ اللهُ الَّـذِي رَبَّـانِي، وَرَبَّـى جَـمِـيعَ العَالَمِينَ بِنِعَمِهِ، وَهُوَ مَعْبُودِي لَيْسَ لِي مَعْبُودٌ سِوَاهُ.

ئەوا بڵێ : پەروەرگاری من (الله) یە کە پەروەردەی کردووم و هەموو جیهانیانی پەروەردە کردووە بە نیعمەتەکانی ، هەر ئەویش پەرستراوی منە و جگە لەو پەرستراوی ترم نییە .

وَالدَّلِـيلُ قَـوْلُـهُ تَعَالَى: ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾. وَكُـلُّ مَا سِوَى اللهِ عَالَـمٌ، وَأَنَا وَاحِدٌ مِنْ ذَلِكَ الْعَالَـمِ.

وە بەڵگەش لە سەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ (٢)الفاتحة) وە هەموو شتێک جگە لە (الله) بوونەوەر و دروستکراوە ، وە منیش یەکێکم لەو بوونەوەر و دروستکراوانە .

فَإِذَا قِيلَ لَكَ: بِـمَ عَرَفْتَ رَبَّـكَ؟

جا ئەگەر پێیان وتی : بە چی شتێک پەروەردگارەکەت ناسیوە ؟

فَقُلْ: بِآيَاتِـهِ وَمَخْلُوقَاتِـهِ.

ئەوا بڵێ : بە ئایەتەکانی و دروستکراوەکانی .

وَمِنْ آيَاتِـهِ: اللَّيلُ، وَالنَّهارُ، وَالشَّمسُ، وَالقَمَـرُ.

وە لە ئایەتەکانی شەو و ڕۆژ و خۆر و مانگ .

وَمِنْ مَخْلُوْقَاتِـهِ: السَّمٰوَاتُ السَّبـْعُ، وَالأَرَضُونَ السَّبْعُ وَمَنْ فِيـهِنَّ، وَمَا بَـينَـهُمَا.

وە لە دروستکراوەکانی حەوت ئاسمانەکە و حەوت زەوییەکە و ئەوەی تیایاندایە و ئەوەی لە نێوانیاندایە .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمِنْ ءَايَـٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ [فصلت:٣٧].

بەڵگەش لەسەری ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمِنْ ءَايَـٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ (٣٧)فصلت) واتە : (لە نیشانەکانی تاك و تەنیایی خوایە: شەوو ڕۆژو خۆرو مانگ، چونکە هەر یەکەیان بە چەند بەرنامەیەکی قەشەنگ و ڕێك و پێك دامەزراون و کاری خۆیان دەکەن ، دەسا ئێوەش نە بۆ خۆر سوژدە بەرن، وە نە بۆ مانگ، چونکە ئەوانە هەردوو دروستکراوی خودان و ئەوانیش سوژدە هەر بۆ ئەو دەبەن ، ئێوە سوژدە هەربۆ ئەو خودایە بەرن ئەوانی دروستکردووە ئەگەر دەتانەوێ بەهەقیانەت خودا بپەرستن.)

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَـٰلَمِينَ﴾ [الأعراف:٥٤].

وه ئەو ئایەتە كە دەفەرموێت : ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ يَطۡلُبُهُۥ حَثِيثٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتِۭ بِأَمۡرِهِۦٓۗ أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ (٥٤) الاعراف) واتە : (بەڕاستیی هەر خوای پەروەردگاری ئێوە بوو توانی ئاسمانەكان و زەویی لەماوەی شەش ڕۆژدا دروست بكات، ئەوسایش بەوشێوەیە كە شایستەو شیاوی زاتی خۆی بێت (جل جلاله) چووە سەر عەرشی فەرمانڕەوایی خۆی، ڕۆژ بە شەو دائەپۆشێ، ڕۆژیش بە پەلە دەكەوێتە شوێنی شەو پەروەردگارتان خۆرو، مانگ و، گشت ئەستێرەكانی دروستكرد هەموویشان لە ژێردەستی ئەودا ڕامكراون و، بە پێی یاسای ئەویش دێن و دەچن چاكیش بزانن! كە دروستكردن و تەگبیر و فەرمانی بۆ بە ڕێوەبردنی هەموو بوونەوەر، هەر بەدەستی ئەوە زۆر بە بەرەكەت و گەورەیە خوایەك كە پەروەردگاری گشت جیهانە)

وَالرَّبُّ هُوَ الْمَعْبُودُ.

وه پەروەردگار ئەو كەسەیە كە دەپەرسترێت (پەرستراوه) .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ * ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشٗا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءٗ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ﴾ [البقرة:٢١-٢٢].

وه بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە كە خوای گەورە دەفەرموێت: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ * ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشٗا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءٗ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادٗا وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ (٢٢)البقرة) واتە : ئەی خەڵكینە!

تەنها پەروەردگاری خۆتان بپەرستن کە ئێوەو پێشووەکانی ئێوەی لەنەبوون دروستکردووە چونکە ئاوا پەرستنێك هێزی پارێزگاری دروست دەکاو، بەڵکو ئێوەش خۆ بپارێزن (٢١) خوایەکی وایە زەوی بۆ ئامادەکردوون و کردوویەتی بە ڕایەخ تا بەئاسانی لە سەری بژین و بەلای سەرووشتانەوە -وەك گومەزیی و کۆشك- ئاسمانی ڕاگرتووە لەو حەوایشەوە ئاوێکی بۆ باراندن ئینجا بەو بارانە جۆرەها میوەو ڕۆزی بۆ فەراهەم هێنان و شینی کرد جاکەوابوو ئێوەش چاك بیپەرستن و، هیچ جۆرە هاوبەشێکی بۆدامەنێن و، تەنها یاساو بەرنامەکەی ئەو وەرگرن دەخۆ خۆیشتان چاك دەزانن کە ئەوجۆرە بتانە هیچیان بەدەست نیەو، تەنها خوای گەورەیە ڕۆزیی و دارایی و سامانتان دەداتیَ(٢٢)

قَالَ ابْنُ كَثِيرٍ -$ تَعَالَى-: «الْـخَالِقُ لِـهٰذِهِ الأَشْيَاءِ؛ هُوَ الْمُسْتَحِقُّ لِلْعِبَادَةِ».

ابن کثیر – ڕەحمەتی خوای لێ بێت – دەفەرموێت : دروستکاری ئەم شتانە هەر ئەوە شایەنی پەرستن بێت .

وَأَنْوَاعُ الْعِبَادَةِ الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا: - مِثْلُ: الْإِسْلَامِ، وَالْإِيمَانِ، وَالْإِحْسَانِ؛ وَمِنْهَا: الدُّعَاءُ، وَالْخَوْفُ، وَالرَّجَاءُ، وَالتَّوَكُّلُ، وَالرَّغْبَةُ، وَالرَّهْبَةُ، وَالْخُشُوعُ، وَالْخَشْيَةُ، وَالْإِنَابَةُ، وَالِاسْتِعَانَةُ، وَالِاسْتِعَاذَةُ، وَالِاسْتِغَاثَةُ، وَالذَّبْحُ، وَالنَّذْرُ، وَغَيْرُ ذَلِكَ مِن أَنْوَاعِ الْعِبَادَةِ الَّتِي أَمَرَ اللهُ بِهَا- كُلُّهَا للهِ تَعَالَى.

وە جۆرەکانی پەرستن کە خوای گەورە فەرمانی پێکردووە : وەکو ئیسلام و ئیمان و ئیحسان ، وە هەر لەوانە : پاڕانەوە (الدعاء) و ترس (الخوف) و تکاکردن (الرجاء) و پشت بەستن (التوکل) و حەزکردن و ئارەزووکردن (الرغبة) و ترس و بیم (الرهبة) و ملکەچی وتەسلیم بوون (الخشوع) و ترس (الخشیة) و گەڕانەوەو پەشیمان بوونەوە (الانابة) و کۆمەک خوازی (الاستعانة) و هانابردنەبەر (الاستغاثة) و سەربڕین (الذبح) و نەزر (النذر) ، وە جگە لەوانە

لە جۆرەکانی خواپەرستی کەوا خوای گەورە فەرمانی پێکردووە ، هەمووی دەبێ بۆ خوا بێت .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴾ [الجن:١٨].

وە بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا (١٨) الجن) واتە : وە خوا وەحی بۆکردوم کە بەڕاستی مزگەوتەکان تایبەتی خوان، جا لەگەڵ خوادا هاوارو هانا بۆ کەسی تر مەبەن، واتە: هەر خوا بپەرستن تیایانداو، وێنەو نیگاری بتانی تیا هەڵ مەواسن و هاواریش تەنها لەو بکەن)

فَمَنْ صَرَفَ مِنهَا شَيْـئًـا لِغَـيْـرِ الله؛ فَهُوَ مُشْرِكٌ كافِـرٌ.

جا ئەگەر کەسێک هەر یەکێک لەو پەرستنانە بۆ جگە لە خوا ئەنجامدا ئەوا کەسێکی موشریکی بێباوەڕە .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴾ [المؤمنون:١١٧].

بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ (١١٧) المؤمنون) واتە : ئەوەی لە گەڵ خوادا هانا بۆ خوایەکی تر دەبات و، دەیپەرستێ هیچ بەڵگەیەکیش نیە لە سەر شیاوی بۆ پەرستنایە تی ئەوە هەر پرسینەوەی کارو کردەوەکانی لای پەروەردگاریەتی، وە نایگەیەنێت بە بەختیاری، چونکە کافرو بێباوەڕە ، دەی خۆ بێباوەڕەکان هەرگیز بەختیارو ڕزگار نابن، بەڵکو تەنها بڕواداران پیرۆزو بەختیار ئەبن) .

وَفِي الْحَدِيثِ: «الدُّعَاءُ مُـخُّ الْعِـبَادَةِ».

وە لە فەرموودەیەكدا هاتووە : (الدعاء مخ العبادة)[1]

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِي سَيَدۡخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر:٦٠].

وە بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە كە خوای گەورە دەفەرمویێت : (وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِي سَيَدۡخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)غافر) واتە : و پەروەردگارتان فەرمووی:داوا لە من بكەن و لە من بپاڕێنەوە ، منیش وەڵامتان دەدەمەوە، بێگومان ئەوانەی خۆ بە گەورە دەزانن لە پەرستنم بە تەنیا بێگومان بە سەرشۆڕی و بە بچووكی دەچنە دۆزەخەوە.)

وَدَلِيلُ الْخَوْفِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ﴾ [آل عمران:١٧٥].

وە بەڵگەی ترس ئەو ئایەتەیە كە دەفەرمویێت : (فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ (١٧٥)آل عمران) واتە : جا ئەگەر باوەڕتان بەهێزە، لەوان مەترسن ، لەخۆم بترسن)

وَدَلِيلُ الرَّجاءِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿فَمَن كَانَ يَرۡجُواْ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلۡيَعۡمَلۡ عَمَلٗا صَٰلِحٗا وَلَا يُشۡرِكۡ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدَۢا﴾ [الكهف:١١٠].

وە بەڵگەی تكاكردن (الرجاء) ئەو ئایەتەیە كە دەفەرمویێت : (فَمَن كَانَ يَرۡجُواْ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلۡيَعۡمَلۡ عَمَلٗا صَٰلِحٗا وَلَا يُشۡرِكۡ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدَۢا (١١٠)الكهف) واتە : ئینجا هەركەسێك لەئێوە ئومێدی بەگەیشتنی دیداری پەروەردگاری خۆی هەبێ لەدواڕۆژدا با كاری چاك وكردەوەی دروست ئەنجام بدات وە لە پەرستنی پەروەردگاری خۆیدا هیچ كەسێك نەكاتە هاوتاو هاوبەشیی و رووپامایی نەكات، چونكە خوا تەنها دڵسۆزیی وئیخلاس وەرئەگرێ، نەڕیياو رووپامایی وشیرك و هاوبەش دانان..

---

(١)قال الشيخ الألباني : (ضعيف) انظر حديث رقم : ٣٠٠٣ في ضعيف الجامع

وَدَلِيلُ التَّوَكُّلِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ [المائدة:٢٣]،

وە بەڵگەی پەناگرتن (التوكل) ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرموێت: (وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ [المائدة:٢٣]، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: (٢٣) المائدة) واتە : و دەبێ بۆ سەرکەوتنش تەنها پشت بەخوا ببەستن، ئەگەر ئێوە بڕوای ڕاستەقینەتان هەیە)

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ﴾ [الطلاق:٣].

وە ئەو ئایەتە : (وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ(الطلاق: ٣) واتە: وە هەرکەسێك پشت بەخوا ببەستێ دوای بەکار هێنانی هۆکار، ئەوە تەنیا خوای بەسەو کاروباری بۆ ئاسان دەکات)

وَدَلِيلُ الرَّغْبَةِ، وَالرَّهْبَةِ، وَالْخُشُوعِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّهُمْ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلْخَيْرَٰتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ﴾ [الأنبياء:٩٠].

وە بەڵگەی ڕەغبەت و ترس و ملکەچی وتەسلیمبوون (الرغبة و الرهبة و الخشوع) ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت : (إِنَّهُمْ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلْخَيْرَٰتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ (٩٠) الأنبياء) واتە : چونکە ئەوان هەموویان لە کاری خێرو چاکەدا بەردەوام پەلەو تالوکەیان دەکرد هەمیشە لەبەر هیوای میهرەبانی و ڕەحمەتی ئێمەدا نزایان دەکرد، وە لەترسی دۆزەخ هاواریان دەکرد لە ئاست ئێمە هەمووکات خۆ بەکەم زان و ملکەچی کارو فەرمانی ئێمە بوون.)

وَدَلِيلُ الْخَشْيَةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَٱخْشَوْنِي﴾ [البقرة:١٥٠].

وە بەڵگەی ترس (الخشية) ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَٱخْشَوْنِي (البقرة -١٥٠) واتە : دەسا ئێوە لەو پیلانی ستەمکارانە

مەترسن و گوێ بۆ قسەشیان مەگرن دەبێ هەر لەخۆم بترسن، لە من شەرم بکەن و پەیڕەوی لەم پەیامبەرەی منە بکەن و، هەر لەسەر ئەو ڕووگە تازەیەش بن)

وَدَلِيلُ الْإِنَابَةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ ﴾ الآية [الزمر:٥٤].

وە بەڵگەی گەڕانەوە (الانابة) ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ (٥٤)(الزمر) واتە : بگەڕێنەوەو بۆلای خواوەندتان و ملکەچی فەرمانی ئەوبن)

وَدَلِيلُ الِاسْتِعَانَةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾[الفاتحة:٥]،

وە بەڵگەی پەناگرتن (الاستعانة) ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرموێت: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٥) (الفاتحة) واتە : خوایە تەنها هەر ئەتۆ دەپەرستین، تەنیا بەرنامەو پرۆگرامەکەی تۆمان لاپەسەندە، هەر گوێ ڕایەڵ و ملکەچی تۆ دەبین، وە تەنها هەر لەتۆ داوای یارمەتیی و کۆمەك دەکەین، تەنها ئەتۆی کەبتوانی لەرۆژە سەختەکاندا یارمەتیمان بدەیت و سەرمان خەیت بەسەر دوژمنی خۆت و ئێمەدا)

وَفِي الْحَدِيثِ: «إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ».

وە لە فەرموودەیەکدا هاتووە : (إذا استعنتَ فأستعن بالله)[1] واتە : وە ئەگەر پەنات گرت ئەوا تەنها پەنا بە خوا بگرە .

وَدَلِيلُ الِاسْتِعَاذَةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ﴾،

وە بەڵگەی (الاستعاذة) ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ (١)(الفلق) واتە : ئەی موحەممەد (ﷺ) ! بڵێ: پەنا دەبەمە

---

(١) قال الشيخ الألباني : (صحيح) انظر حديث رقم : ٧٩٥٧ في صحيح الجامع .

بەر پەروەردگاری سپیایی بەرەبەیان، ئەو خوایەی کەپەردەی نەبوونی لەت کردوو بوونەوەری لێدەرهێنا)

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾.

وە دەفەرموێت : (قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ (١)الناس) واتە : ئەی موحەممەد (ﷺ) !(ئەی موسڵمان !) بڵێ: پەنا ئەبەمە بەر پەروەردگاری خەڵك)

وَدَلِيلُ الِاسْتِغَاثَةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ﴾ الْآيَةَ [الأنفال:٩].

وە بەڵگەی فریادرەسی (الاستغاثة) ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرموێت: (إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ (٩) الأنفال) واتە : وەبیر بێنن ئەودەمە کەنارەحەت ودڵ نیگەران بوون و، هاناتان بۆپەروەردگارتان برد ، ئەوا پەروەردگارتان وەڵامی دانەوە) .

وَدَلِيلُ الذَّبْحِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ﴾ [الأنعام:١٦٢-١٦٣].

وە بەڵگەی سەربڕین (الذبح) ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرموێت : (قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ (الأنعام -١٦٢-١٦٣) واتە : دیسان بڵێ: بە ڕاستی نوێژ و حەج و قوربانیی و ژیان و مردنم گشت هەر بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکانە (١٦٢) کە هیچ هاوەڵێکی بۆ نییە....)

وَمِنَ السُّنَّةِ [قَوْلُهُ ﷺ]: «لَعَنَ اللهُ مَن ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ».

وەلە سوننەتدا هاتووە : (لعن الله من ذبح لغير الله)[١] واتە : خوای گەورە لەعنەتی کردووە لەو کەسەی بۆ جگە لە خوا سەردەبڕێت).

---

(١) قال الشيخ الألباني : (صحيح) انظر حديث رقم : ٥١١٢ في صحيح الجامع

وَدَلِيلُ النَّـذْرِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴾ [الإنسان:٧].

وە بەڵگەی (نەزر) ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا (٧) الانسان) واتە : بۆیە ئەم پاداشەیان هەیە، چونکە لە دونیادا هەر شتێ نەزر بکەن و بڕیاری لە سەر بدەن لە کارێکی چاکە، وەفای پێ دەکەن و پێی هەڵ ئەسن، بێ کەم و کورتی. وە لە ڕۆژێك ئەترسن کە زیانەکەی بە هەموو شوێنێکدا بڵاو دەبێتەوە) .

الأَصْلُ الثَّانِي: مَعْرِفَةُ دِينِ الإِسْلامِ بِالأَدِلَّةِ
بنەمای دووەم: ناسینی دینی ئیسلام بە بەڵگەکانەوە

وَهُوَ: الِاسْتِسْلامُ للهِ بِالتَّوْحِيدِ، والانْقِيَادُ لَه بِالطَّاعَةِ، والْبَراءةُ مِنَ الشِّرْكِ وَأَهْلِهِ.

ئەویش بریتییە لە: تەسلیم بوون بۆ خوای گەورە بە تەوحید، وە ملکەچبوون بۆی بە گوێڕایەڵی، وە بەریبوون لە شیرک و ئەهلەکەی (موشریکەکان).

وَهُوَ ثَلاثُ مَراتِبَ: الْإِسْلَامُ، وَالْإِيمَانُ، وَالْإِحْسَانُ.

ئەویش سێ پلەیە: ئیسلام و ئیمان و ئیحسان.

وَكُلُّ مَرْتَبَةٍ لَهَا أَرْكَانٌ.

وە هەر پلەیەک چەند پایەیەکی هەیە.

فَأَرْكَانُ الْإِسْلَامِ خَمسَةٌ: شَهَادَةُ أَلَّا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَحَجُّ بَيْتِ اللهِ الْحَرَامِ.

جا پایەکانی ئیسلام پێنج دانەن: شایەتی دان بەوەی کە هیچ خوایەک نییە شایستەی پەرستن بێت بە هەق جگە لە خوای گەورە، وە (محمد) (ﷺ) پێغەمبەر و نێردراوی ئەوە و ئەنجامدانی نوێژ و زەکات دان و ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان و حەجکردنی ماڵی خوا.

فَدَلِيلُ الشَّهَادَةِ: قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴾ [آل عمران:١٨]، وَمَعنَاهَا: لَا مَعْبُودَ بِحَقٍّ إِلَّا اللهُ.

جا بەڵگەی شایەتیدان (الشهادة) ئەو ئایەتەیە کەخوای گەورە دەفەرمویـت: (شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلۡعِلۡمِ قَآئِمَۢا بِٱلۡقِسۡطِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ (١٨)آل عمران) واتە : خوا لەرێگەی دروستکراوەکانیەوە شایەتی دەدا - خۆهەر خۆی بەسە بۆ شایەتی- پاشان فریشتەو زاناکانیش شایەتی دەدەن کە: بێجگە لەخۆی هیچ پەرستراوێکی شیاوی راستەقینە نییە گشت کاتێکیش لە نێوان بوونەوەردا، دادپەروەری راگرتووە دووبارە غەیرە خۆی، هیچ پەرستراوێکی تر نییە ، باڵادەست و زاڵە، کارجوان و کارزانە، بۆیە هەمیشە بەدادگەرانە لەنێو گشت بوونەوەردا ئەجووڵێتەوە) .

وە ماناکەی : هیچ پەرستراوێکی بە حەق نییە ئیللا (الله) نەبێت .

«لَآ إِلَٰهَ » نَافِيًا جَمِيعَ مَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ.

(لا اله) نەفی هەموو پەرستراوێکی تیادایە لە جگە لەخوا بپەرسترێت .

«إِلَّا ٱللَّهُ » مُثْبِتًا الْعِبَادَةَ للهِ وَحْدَهُ. لا شَرِيكَ له فِي عِبادتِه؛ كَمَا أَنَّـهُ لَا شَرِيكَ لَهُ فِي مُلْكِه.

(الا الله) سەلماندنی پەرستنی بۆ خوای تاک و تەنهاو بێ شەریکی تیادایە لە پەرستنیدا ، هەروەها هیچ شەریکێکی نییە لە موڵکەکەیدا .

وَتَفْسِيرُهَا الَّذِي يُوَضِّحُها؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٞ مِّمَّا تَعۡبُدُونَ * إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهۡدِينِ * وَجَعَلَهَا كَلِمَةَۢ بَاقِيَةٗ فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴾ [الزخرف:٢٦-٢٨]،

وە تەفسیرەکەی کە بە جوانی روونی دەکاتەوە، ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت : (وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٞ مِّمَّا تَعۡبُدُونَ * إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ

سَيَهۡدِينِ * وَجَعَلَهَا كَلِمَةَۢ بَاقِيَةٗ فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ (٢٨)الزخرف) واته : کاته وە بیر بێنە ئەی موحەممەد(ﷺ) کە ئیبراهیم (علیه السلام) بــە باوك و گەلەکـــەی خۆی وت: بێگومان من لەو خوایانەی کە ئێوە ئەیانپەرستن، بێزارو بەریم(٢٦) جگە لەو خوایەی کە دروستی کردووم، جابە ڕاستی ئەویش ڕێنموونیم ئەکات بۆ ڕێگەی ڕاست و دروست(٢٧) کارێکی کرد کە ئەو وشەیە، (وشەی یەکخواپەرستیی) - پاش خۆیشی- لە نەوەکانییدا هەر بمێنێت ، تا بەڵکو بگەڕێنەوە بۆلای خوا.. بەڵێ پەیامبەران و پەیڕەوانیان ، هەردەم هەواڵیان داوە بۆ چەسپاندنی وشەی (لا إله إلا الله)، دەبێ پاش خۆشیان هەر ئەوە لەسەر زارو لەناو دڵی پەیڕوان و نەوەکانیاندا بێ(٢٨)

وَقوله: ﴿قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ﴾ [آل عمران:٦٤].

وە خوای گەورە دەفەرموێت : (قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ (٦٤)آل عمران) واتە: ئەی پێغەمبەر! (ﷺ) بەخاوەن نامەکان بڵێ: وەرن با ئێمەو ئێوە لەسەر و شەو بەرنامەیەك سووربین کە بۆ هەردوولامان چوونیەکەو یەکسانەو، پەیامبەرانیش هەموو هاودەنگ بوون لەسەری و، واز لەو تەفرەقەیە بێنن وەرن با جگە لەخوا کەسێکی تر نەپەرستین و، هیچ شتێکیش نەکەینە شەریك و هاوبەشی هەندێکیشمان لەباتی خوا نەکەینە خواو بپەرسترێن، واتە: لەنافەرمانی خوا گوێ بیستی یەکدی نەبین، ئینجا ئەگەر هەر ڕوویان لەو قسە ڕاستەیە وەرگێڕاو بۆ یەکتاپەرستیی نەهاتن بەدەمتانەوە، بەڕاشکاوی پێیان بڵێن: دەسا ئێوە بەشایەت بن و بزانن کە بەڕاستیی ئێمە

موسڵمان و ملكەچی بڕیارەكانی خواین و، سووریشین لەسەر دینی خۆمان و، خواش تاك و تەنیایەو، ئیتر نە عوزەیر خوایەو، نەعیسایش).

وَدَلِيلُ شَهَادَةِ أَنَّ مُحمَّدًا رَسُولُ الله؛ قَولُهُ تَعَالَى: ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [التوبة:١٢٨].

وە بەڵگەی شایەتیدان كەوا (محمد) (ﷺ) پێغەمبەری خودایە ، ئەو ئایەتەیە كە دەفەرموێت : (لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ (١٢٨) التوبة) واتە : سوێند بەخوا هەر لەخۆتان پەیامبەرێكی پایە بەرزتان بۆ هات و چاك دەیناسن لەكێیە هەر نارەحەتییەكتان توش بێت زۆر سەختە لایی و پێی سەخڵەت دەبێ زۆریش سوورە لەسەر بڕوا هێنانتان بەرامبەر بە بڕواداران زۆر دڵسۆزو بە بەزەیی و دلۆڤانە)

وَمَعْنى شَهَادَةِ أَنَّ مُحمَّدًا رَسُولُ الله: طَاعَتُهُ فِيمَا أَمَرَ، وَتَصْدِيقُهُ فِيمَا أَخْبَرَ، وَاجْتِنَابُ مَا عَنْهُ نَهَى وَزَجَرَ، وَأَلَّا يُعْبَدَ اللهُ إِلَّا بِمَا شَرَعَ.

و مانای شایەتیدان كە (محمد) (ﷺ) پێغەمبەری خودایە : گوێڕایەڵی كردنی لەوەی فەرمانی پێكردووە ، وە بە ڕاست زانینی ئەوەی هەواڵی دەربارەی داوە ، وە دووركەوتنەوە لەوەی نەهی لێكردووە و ڕێگری لێكردووە ، وە خوای گەورە نەپەرسترێت ئیللا بەوە شەرعە نەبێت كە ئەو هێناویەتی.

وَدَلِيلُ الصَّلاةِ، والزَّكَاةِ، وَتَفْسِيرِ التَّوْحِيدِ؛ قَولُهُ تعالَى: ﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ﴾ [البينة:٥].

وە بەڵگەی نوێژ و زەكات و تەفسیری تەوحید ئەو ئایەتەیە كە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعْبُدُواْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ

ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ (٥)البينة) واتە : لە هەمان کاتا لە (تەورات و ئینجیل)دا فرمانیان پێ نەدرابوو بەوە نەبێ کە بەتەواوی هەموو خواپەرستن و سەر بۆ ئەو دانەوێنن و ئایینی خالیس هەر بۆ ئەو دابنێن و لەهەموو ئایینێکی هیچ و پوچ لابدەن و بەتێرو تەسەل نوێژەکانیان بکەن لەماڵ و سامانیان زەکات بدەن بەو شێوەیەی بۆیان روون کراوەتەوە وەهەر ئەو خوا پەرستیی و یەکلا بوونەوەیەو نوێژو زەکات دانەیە ئایینی پایەدارو راستە، ئاوا فرمانیان پێکرابوو، کەچی ئەوان جیابوونەوەو بوونە چەند دەستەیەك)

وَدَلِيلُ الصِّيَامِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة:١٨٣].

وە بەڵگەی رۆژوو، ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ (١٨٣)البقرة) واتە : ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! بزانن رۆژووی مانگی رەمەزانتان لەسەر نووسراوەو فەرز کراوەتە سەرتان هەروەکو لەسەر ئەوانەی لەپێشتانەوە بوون بڕیاردراو نووسرا، دیارە هەر هۆزو ئوممەتێك ، جۆرێ رۆژووی بووە بەڵکو بە تەقوا بن و سنوورەکانی خوا بپارێزن و دەرگای گوناح لەخۆ داخەن و دەرگای هەموو خێرێ لەخۆ واز بکەن) .

وَدَلِيلُ الحَجِّ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ [آل عمران:٩٧].

وە بەڵگەی حەج ، ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ (٩٧) آل عمران) واتە : خوا حەجی کەعبەی بڕیارداوە لەسەر مەردم، لەسەر ئەوەی توانای رێگای هەبێ و هەرکەسێکیش باوەڕی بەو حەجە نەبێ، ئەوە باچاك

بزانێ کە کافرو بێ باوەڕە، بەراستیی خوایش لەتەواوی خەڵکانی جیهان، نەك تەنها هەر لەوان، بێ نیازە!.)

الـمَرْتَـبَـةُ الثَّـانِـيَـةُ: الْإِيـمَانُ؛ وَهُوَ: بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُـعْـبَـةً، أَعْلَاهَا قَوْلُ: لَا إِلٰـهَ إِلَّا اللهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْـحَيَاءُ شُـعْـبَـةٌ مِنَ الإِيمَانِ.

پلەی دووەم : ئیمان ، ئەویش حەفتاو ئەوەندە لقە ، بەرزەکەی وتنی (لا اله الا الله)یە و نزمەکەی لادانی ئازارێکە لەسەرە ڕێگا ، وە (حەیا)ش لقێکە لە ئیمان .

وَأَرْكَانُـهُ سِتَّـةٌ:

أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَبِالْقَدَرِ خَـيْرِهِ وَشَرِّهِ [كُلُّهُ مِنَ اللهِ].

وە پایەکانی شەش دانەن :

ئیمانت هەبێت بە خوا و فریشتەکانی و کتێبەکانی و پێغەمبەرانی و ڕۆژی دوایی و ئیمانت هەبێت بە قەدەر خەیرەکەی وشەڕەکەی .

وَالدَّلِيلُ عَلَى هٰذِهِ الْأَرْكَانِ السِّتَّـةِ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ﴾ [البقرة:١٧٧].

وە بەڵگەش لەسەر ئەم شەش پایە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت: (لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ (١٧٧-البقرة) واتە : چاکەو چاکەکاریی هەر ئەوە نیە ئێوە -جولەکەو گاور- کاتی نوێژ- ڕوو لە خۆرهەڵات بکەن، یان خۆرئاوا، ئەگەر لەرووی گوێرایەڵیەوە نەبێ بۆ فەرمانی خوا، دیارە ڕووکردنە (مەسجیدولحەرام)یش هەروایە ، بەڵکو چاکەی ڕاست و دروست ئەمەیە کە

باوەڕی راستەقینەی بەخواو بەرۆژی دوایی و بەفریشتەو بەکتێبی ئاسمانی و بەپەیامبەرانی خوا هەبێ)

وَدَليلُ القَـدَرِ؛ قَوْلُهُ تَعالَى: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَٰهُ بِقَدَرٖ﴾ [القمر:٤٩].

وە بەڵگەی قەدەر ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرمویێت : (إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَٰهُ بِقَدَرٖ (٤٩)(القمر) واتە : بەراستی ئێمە هەموو شتێکمان بەئەندازەیەکی دیاریکراو درووستکردووە).

الـمَرْتَبـةُ الثَّـالِثَـةُ: الْإِحْسَانُ -رُكْنٌ واحِدٌ- وَهُوَ: أَن تَعبُـدَ اللهَ وَحْدَهُ كَأَنَّـكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَم تَـكُنْ تَرَاهُ فَـإِنَّـهُ يَرَاكَ.

پلەی سێیەم : ئیحسان (چاکەکاری): یەک پایەیە ، ئەویش : (خوای گەورە بپەرستیت هەروەکو ئەوەی دەیبینی وە ئەگەر تۆ ئەوت نەبینی ئەوا ئەو تۆ دەبینێ) .

وَالدَّليلُ قَوْلُهُ تَعالَى: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحۡسِنُونَ ﴾ [النحل:١٢٨].

بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرمویێت : (إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحۡسِنُونَ (١٢٨)(النحل) واتە : بەراستیی خواش لەگەڵ ئەوانەدایە کەخۆ پارێزو بەتەقوان و ئەوانەش چاکەکارو چاکەخوازن، ئەم لەگەڵ بوونەش تەنها خوا خۆی باش دەزانێت چۆن دەبێت) .

وَقَوْلُهُ: ﴿ وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ * ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ * إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴾ [الشعراء:٢١٧-٢٢٠].

وە دەفەرمویێت : (وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ * ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ * إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ (٢٢٠)(الشعراء) واتە : تەنها هەر بە خوای زۆر زاڵ و بەدەسەڵات و زۆر میهرەبان پشت ببەستە، چونکە هەرگیز ئەو دەس

لە دۆستانی خۆی بەرنادا (٢١٧) ئەو خوایەی کە تۆ دەبینێ کاتێ بەئێوارە ئەوەستی بۆ نوێژ بە کۆمەڵ (وەیان بەتەنها لە شەوگاردا (٢١٨) هەڵسوکەوتت لەناو ڕیزی سوژدە بەرانا دەبینێ ، واتە: ئەگەر هەر خۆت بیت، یان لەگەڵ کۆمەڵێکدا بیت، ئەو هەر ئەتبینێ و، چاوی لێتەوەیە (٢١٩) بەڕاستی هەر ئەویشە زۆر ژنەوا، هەموو چپەیەك ئەبیستێ، زۆریش بە ئاگاو زانایە، بەهەموو جموجوڵێکیان (٢٢٠) .

وقَوْلُهُ: ﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ﴾ [يونس:٦١] الآيَةَ.

وە دەفەرموێت : (وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ (٦١) يونس) واتە : وە تۆ لەهیچ کارێکدا نابی و هیچ شتێ لەقورئانیان بەسەرا ناخوێنیت و ئێوەش ئەی مرۆڤ ! هیچ کارێ ئەنجام نادەن مەگەر ئێمە بەسەرتانەوە ئاگادارین، واتە: هەر شتێك دەکەن و، بەهەر جۆرێ دەیکەن ، ئێمە لێی بەئاگاین هەر ئەوکاتە دەست بەکارەکەتان دەکەن و بۆی ڕۆدەچن)

وَالدَّلِيلُ مِنَ السُّنَّةِ: حديثُ جِبْرَائِيلَ الْمَشْهُورُ، عَنْ عُمَرَ ﵁، قالَ: بَيْنَما نَحنُ جُلُوسٌ عِندَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ، شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقالَ: يَا مُحَمَّدُ؛ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ.

وە بەڵگە لەسەر ئەم بابەتە لە سوننەتدا : فەرمووده بەناوبانگەکەی (جبریل)ە کە لە عومەرەوە هاتووە دەفەرموێت : واتە: لە کاتێکدا ئێمە ڕۆژێک لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووین لە پڕێکدا کابرایەک هاتە ژوورەوە ، جلوبەرگێکی زۆر سپی لە بەردابوو وە قژێکی زۆر ڕەشی هەبوو، وە شوێنەواری سەفەری پێوە دیار نەبوو ، وە هیچ کەسێک لە ئێمە ئەوی نەدەناسی تاکو نزیک پێغەمبەری خوا (ﷺ) دانیشت هەردوو ئەژنۆی توند

کرد لە هەردوو ئەژنۆی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وە هەردوو لەپی خستە سەر هەردوو رانی و فەرمووی : ئەی (محمد) (ﷺ) پێم بڵێ ئیسلام چییە ؟

فَقَـالَ: «الْإِسْلَامُ: أَنْ تَـشْهَدَ أَلَّا إِلٰـهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُـقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُـؤْتِـيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَـحُجَّ البَـيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيهِ سَبِـيلًا»، فَقَالَ: صَدَقْتَ -فَعجِبْنا لَهُ، يَسْأَلُه ويُصَدِّقُه!

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموی : ((ئیسلام ئەوەیە کە شایەتی بدەیت کەوا جگە لە (الله) هیچ خوایەکی تر نییە شایەنی پەرستن بێت بە حەق و (محمد) یش (ﷺ) نێردراوی خوایە و نوێژەکانت بە رێک و پێکی ئەنجام بدەیت و زەکاتی ماڵەکەت بدەیت و رۆژووی مانگی رەمەزان بگریت و حەجی ماڵی خوا بکەیت ئەگەر توانات هەبوو)) کابرا فەرمووی : راست دەکەیت . فەرمووی : ئێمەیش سەیرمان پێهات پرسیاری لێ دەکات و هەر خۆیشی بە راستی دەخاتەوە ،

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ.

فەرمووی : ئەی پێم بڵێ ئیمان چییە ؟

قَالَ: «أَنْ تُـؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلَائِكَتِـهِ، وَكُـتُبِه، وَرُسُلِهِ، وَاليَوْمِ الآخِـرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَـرِّهِ»، قالَ: صَدَقْتَ.

ئەویش فەرمووی : ((ئیمان ئەوەیە باوەڕی تەواو بهێنیت بە خوای گەورە و فریشتەکانی و کتێبە ئاسمانییەکان و هەموو پێغەمبەران و رۆژی دوایی و وە باوەڕیش بە قەزاو قەدەر بهێنیت چ خەیر بێت یان شەڕ)) : فەرمووی : راست دەکەیت .

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ.

فەرمووی : ئەی پێم بڵێ چاکە(ئیحسان) چییە ؟

قَالَ: «أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَراهُ، فإِنْ لَمْ تكُنْ تَراهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ».

ئەویش فەرمووی : ((ئەوەیە بە شێوەیەک خودا بپەرستیت وەکو ئەوەی کە دەیبینی خۆ ئەگەر تۆ ئەو نەبینی ئەوا باش بزانە ئەو تۆ دەبینێ))

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ.

فەرمووی : پێم بڵێ قیامەت کەی دێت ؟

قَالَ: «ما الـمَسْؤُولُ عَنها بأعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ».

فەرمووی:((ئەو کەسەی کە پرسیاری لێ دەکرێت لە پرسیارکەر زاناتر نییە))

قالَ: أَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا.

فەرمووی : کەوایە نیشانەکانم پێ بڵێ ؟

قَالَ: «أَن تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَها، وَأَنْ تَرَى الـحُفاةَ العُراةَ العالَةَ رِعاءَ الشَّاءِ، يَتَطَاوَلُونَ فِي البُنْيَانِ».

فەرمووی : ((لە نیشانەکانی قیامەت ئەوەیە : کەنیزەک گەورەو خاوەنی خۆی لێوە لە دایک ببێت ، وە خەڵکانێکی پێ پەتی رووت و هەژار و شوانی مەڕ پێشبڕکی بکەن لە بەرز کردنەوەی کۆشک و خانووەکانیاندا))

قَالَ: فَمَضَى؛ فَلَبِثْنَا مَلِيًّا، فَقَالَ ﷺ: «يَا عُمَرُ؛ أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟»

.. (عمر) دەڵێت : پاش ئەوە کابرا هەڵسا و ڕۆیشت و ماوەیەک ڕاماین، ئەمجار پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی : ((ئەی (عمر) ئایا دەزانی ئەو پرسیارکەرە کێ بوو ؟))

قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُه أَعْلَمُ. قَالَ: «هَذَا جِبْرِيلُ، أَتَاكُمْ يُعلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ».

گوتم : خوا و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) باشتر دەزانن ، فەرمووی : ((ئەوە (جبریل) بوو ، هاتبوو بۆ ئەوەی لە دینەکەتان شارەزاتان بکات)).

الأَصْلُ الثَّـالِثُ: مَعْرِفَـةُ نَبِـيِّكُمْ مُحَمَّـدٍ ﷺ

بنچینەی سێیەم: ناسینی پێغەمبەرتان (محمد) (ﷺ)

وَهُوَ محمَّدُ بْنُ عَبـدِ الله بْنِ عبْـدِ الـمُطَّلِبِ بْنِ هاشِمٍ، وَهَاشِمٌ من قُـرَيْشٍ، وَقُرَيْشٌ مِنَ الْعَرَبِ، وَالعَربُ مِن ذُرِّيَّـةِ إسْماعِيلَ بْنِ إبْراهِيمَ الـخَلِـيلِ -عَلَيْـهِ وَعَلَى نَبِـيِّنا أَفْضَلُ الصَّلاةِ والسَّلامِ.

ناوی پیرۆزی : محمد ی کوڕی عبدالله ی کوڕی عبدالمطلب ی کوڕی هاشم ، وهاشم یش لە قورەیشە ، وەقورەیشیش لە عەرەبە و عەرەبیش لە نەوەی ئیسماعیلی کوڕی ئیبراهیمی خەلیلە ، صەڵات و سەلام لە سەر خۆی و پێغەمبەرمان بێت .

وَلَهُ مِنَ الْعُـمُرِ ثَـلاثٌ وَسِتُّونَ سَنَـةً -مِنها أَرْبَـعُونَ قَبْلَ النُّـبُـوَّةِ، وَثَـلَاثٌ وَعِشْرُونَ نَبِـيًّا رَسُولًا.

تەمەنی شەست و سێ ساڵ بوو ، چل ساڵی پێش پێغەمبەرایەتی بوو و بیست و سێ ساڵی پێغەمبەرو نێردراو بوو .

نُـبِّـئَ بِـ(اقْـرَأْ)، وأُرْسِلَ بِـ(الْمُدَّثِّـرِ)، وَبَـلَـدُهُ مَكَّـةُ، [وَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ].

بوو بە (نبي) بە سورەتی (إقرأ) وە بوو بە (رسول) بە سورەتی (المدثر) ، شارەکەی شاری مەککە بوو پاشان کۆچی کرد بۆ مەدینە

بَعَـثَـهُ اللهُ بِالنِّـذَارَةِ عَنِ الشِّرْكِ، وَيَـدْعُو إِلَى التَّـوْحِيـدِ.

خوای گەورە رەوانەی کرد بۆ وریاکردنەوە لە شیرک و بانگەوازی بۆ تەوحید دەکرد .

وَالدَّلِـيلُ قَوْلُه تَعَالَى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ * وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ *وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ * وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ﴾ [المدثر:١-٧].

وە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرمویّت : (يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ * وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ *وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ * وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ (٧)المدثر) واتە : ئەی ئەوەی جلکی خەوت بەخۆوە پێچاندووە ! ئەی پێغەمبەر!(ﷺ) (١) هەستە، لە ناو نوێنەکەت خەڵکی بێباوەڕ بێدار بکەرەوەو بترسێنە لەسزای خوا (٢) وە پەروەردگاری خۆت بە گەورە بگرە (٣) وە بەرگ و کاڵات خاوێن بکەرەوە،(٤) لە هەموو گوناح و جۆرە کارێکی ناپوخت و ناپەسەند گەڕێ(٥) وەشتێك مەبەخشە بۆ ئەوەی زۆرترت دەسکەوێت، واتە: منەت بەسەریانداو مەکە و چاوەڕوانی زۆریان لێ مەکە(٦) و لە بەر ڕەزامەندی پەروەردگارت خۆگربە لەبەرامبەر ئازارو هەڕەشەی هۆزەکەتدا(٧).

وَمَعْـنَى ﴿قُمْ فَأَنذِرْ﴾: يُـنْـذِرُ عَنِ الشِّـرْكِ، وَيَـدْعُـوَ إِلَى الـتَّـوْحِيـدِ.

وە مانای (قُمْ فَأَنذِرْ) خەڵکی ئاگادار بکاتەوە لە شیرک و بانگیان بکات بۆ تەوحید .

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ أَيْ: عَظِّمْهُ بِالـتَّـوْحِيـدِ.

(وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ) واتە : بە مەزنی ڕاگرە بە تەوحید.

﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ أَيْ: طَـهِّـرْ أَعْمَالَـكَ عَنِ الشِّرْكِ.

(وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ) واتە : کارەکانت لە شیرک پاک بکەرەوە .

﴿وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ﴾ الرُّجْـزُ: الْأَصْنَـامُ. وَهَجْـرُهَا: تَـرْكُـهَا، وَالبَـرَاءَةُ مِنْـهَا وَأَهْلِـهَا.

(وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ) الرجز : واتە بتەکان ، وە (هجرها) واتە وازهێنان لێیان و بەریبوون لێیان ، لە خۆیان و ئەهلەکەیان .

أَخَـذَ عَلَى هٰـذَا عَشـرَ سِنِـينَ يَـدْعُو إِلَى التَّـوْحِيـدِ، وَبَـعْـدَ العَـشْرِ عُرِجَ بِـهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَفُـرِضَتْ عَلَيـهِ الصَّلَوَاتُ الخَمْسُ، وَصَلَّى فِي مَكَّـةَ ثَـلَاثَ سِنِـينَ، وَبَـعْـدَهَا أُمِـرَ بِالْهِجْرَةِ إِلَى المَدِيـنَـةِ.

له سەر ئەم کارە دە ساڵ مايەوە خەڵکی بانگ دەکرد بۆ تەوحيد ، لە پاش دە ساڵ خوای گەورە بەرزی کردەوە بۆ ئاسمان ، وە پێنج نوێژەکەی لەسەر فەرز کرا ، لە مەککە سێ ساڵی نوێژی کرد و لە پاش ئەوە فەرمانی پێکرا کەوا کۆچ بکات بۆ مەدينە

وَالْهِجْرَةُ: الِانْتِقَالُ مِنْ بَـلَـدِ الشِّرْكِ إِلَى بَـلَدِ الإِسْلَامِ.

وە هيجرەت (کۆچکردن) : بريتييە لە گواستنەوە لە وڵاتی شيرکەوە بۆ وڵاتی ئيسلام .

وَالْهِجْرَةُ فَرِيضَةٌ عَلَى هٰـذِهِ الْأُمَّـةِ مِنْ بَـلَـدِ الشِّرْكِ إِلَى بَـلَدِ الإِسْلَامِ، وَهِيَ بَاقِـيَـةٌ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَـةُ.

وە هيجرەت فەرزە لەسەر ئەم ئوممەتە لە وڵاتی شيرکەوە بۆ وڵاتی ئيسلام، ئەويش بەردەوام ماوەتەوە تاوەکو ڕۆژی قيامەت .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُـهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا ۚ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا * إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا * فَأُوْلَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ [النساء:٩٧-٩٩].

بەڵگەش لە سەر ئەمە ئەو ئايەتەيە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا ۚ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا * إِلَّا

ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا * فَأُو۟لَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا (٩٧- ٩٩)(النساء) واته: بێگومان ئەوانەیان كە فریشتە گیانیكێشان، لەكاتێكدا ناهەقییان لەخۆیان كرد، چونكە (دار الشرك) یان بەجێ نەهێشت و كۆچیان نەكرد بۆنیشتمانی ئیمان (مەدینە) بەرلەوە ئەڵێن: باشە ئێوە لەكوێبوون، بۆچی لێرە كۆچتان نەكردو لەگەڵ موشریكەكاندا مانەوە ؟! ئەڵێن: ئێمە لەو وڵاتەی مەككەدا بێ دەوسەڵات و لاوازكرا بووین، نەمان دەتوانی بۆهیچ لایە كۆچ بكەین و بەناچاریی هەر لەوشوێنە ماینەوە ، فریشتەكان ئەڵێن: ئایا زەویی خوا فراوان و ئاواڵە نەبوو تا لەوێ كۆچ بكەن و بڕۆنە جێگایەكی ترو، بەئازادانە خواپەرستی خۆتانتان كردبا؟ جا لەقیامەتدا ئەنواو جێگایان جەحەننەمەو، ئەویش چارەنووسێكی نالەبارو خراپە (٩٧) ئەو پیاوو ژن و منداڵانە نەبێ كە توانای هیچ خۆدەربازكردنێكیان نییە و شارەزای رێگەش نین و رێ دەرناكەن (٩٨) جا بێگومان خوا لەوانە ئەبووڕێ و خوا هەمیشە گوناه پۆشی لێبوردەیە، لەخاوەن بیانوانیش بیانوو وەردەگرێت.(٩٩) .

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ أَرْضِى وَٰسِعَةٌ فَإِيَّـٰىَ فَٱعْبُدُونِ ﴾ [العنكبوت:٥٦].

هەروەها خوای گەورە دەفەرمویت : (يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ أَرْضِى وَٰسِعَةٌ فَإِيَّـٰىَ فَٱعْبُدُونِ (٥٦)) واتە : ئەي ئەو بەندانەم بڕواتان هێناوە بەڕاستی زەویی من پان و فروانە، ئەگەر لە (مەككە)ئەزیەت دەكرێن، دەسا كۆچ بكەن و بچنە (مەدینە) وە یان بۆ هەر جێگایەكی تر، ئیتر بۆ هەر لەمەككە دانیشتوون و قبووڵی ئەو گش ئازارو بێزارە دەكەن؟ سا ئەگەر نەتاندەتوانی لە جێگەی بە ئازادانە پەرەستش بكەن بگوێزنەوە بۆ جێگەیەكی تر سا هەر لەوێ پەرەستشی من بكەن)

قَالَ البَغَوِيُّ $ تَعَالَى: «سَبَبُ نُزُولِ هَـذِهِ الآيَةِ: فِي الْمُسْلِمِينَ الّذِينَ بِمَكَّةَ لَمْ يُهاجِرُوا، ناداهُمُ اللهُ بِاسْمِ الإيمانِ».

(البغوی) دەفەرمویێت : هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە دەربارەی ئەو موسڵمانانە بوو کە لە مەککە مابوونەوە و هیجرەتیان نەکردبوو ، خوای گەورە بە ناوی ئیمانەوە بانگی ئەوانی کردووە)

وَالدَّلِيلُ عَلَى الـهِجْرَةِ مِنَ السُّنَّـةِ؛ قَوْلُهُ ﷺ: «لَا تَنقَطِـعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِـعَ التَّـوْبَـةُ، وَلَا تَنْقَطِـعُ التَّـوْبَـةُ حَتَّى تَطْـلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا».

وە بەڵگەش لە سوننەتدا دەربارەی هیجرەت ئەو فەموودیەیە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمویێت : (لا تنقطع الهجرة حتى تنقطع التوبة ، ولا تنقطع التوبة حتى تطلع الشمس من مغربها)[١] واتە : هیجرەت کۆتایی پێ نایەت و نابڕێتەوە تاوەکو تەوبە نەبڕێتەوە و کۆتایی پێ نەیەت ، وە تەوبەش کۆتایی پێ نایەت ونابڕێتەوە تاوەکو رۆژ لە رۆئاواوە دەرنەچێت)

فَلَـمَّا اسْتَقَـرَّ بِـالْمَدِينَـةِ؛ أُمِرَ بِـبَـقِـيَّـةِ شَرائِـعِ الْإِسْلَامِ -مِثْـلُ: الزَّكاةِ، وَالصَّوْمِ، وَالـحَجِّ، وَالْـجِهَادِ، وَالْأَذَانِ، وَالْأَمرِ بِالـمَعْرُوفِ وَالنَّـهْيِ عنِ الْـمُنْـكَرِ- أَخَـذَ على هـذَا عَشْرَ سِنِـينَ.

کاتێ لە شاری مەدینە جێگیر بوو فەرمانی کرد بە ئەودوای شەریعەتەکانی ئیسلام ، وەکو : زەکات و رۆژوو و حەج و جیهاد و بانگدان و فەرمان کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپە و جگە لەوانە لە شەریعەتەکانی تری ئیسلام . بەم کارە بۆ ماوەی دە ساڵ بەردەوام بوو .

وَبَعْدَهَا تُـوُفِّـيَ -صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ- وَدِينُـهُ بَاقٍ، وَهـٰذَا دِينُـهُ، لَا خَيرَ إِلَّا دَلَّ الْأُمَّـةَ عَلَيْهِ، وَلَا شَرَّ إِلَّا حَـذَّرَها مِنْـهُ.

وە لە پاش ئەوە کۆچی دوایی کرد -صەڵات و سەلامی خوای گەورەی لەسەر بێت- ، وە دینەکەی ماوەتەوە ، ئەمەش دینەکەیەتی ، هیچ خەیرێک نییە ئیللا نیشانی ئوممەتەکەی داوە ، وە هیچ خراپەیەک نییە ئیللا ئوممەتەکەی لێ ئاگادار کردووەتەوە .

---

(١) قال الشيخ الألباني : (صحيح) انظر حديث رقم : ٧٤٦٩ في صحيح الجامع

وَالْخيرُ الَّذِي دَلَّ عَليهِ: التَّوْحِيدُ، وَجَمِيعُ مَا يُحبُّـهُ اللهُ وَيَرْضَاهُ.

وە ئەو خەیرەی کە ڕێنمویی کردووین بریتییە لە تەوحید و هەموو ئەو شتانەی خوای گەورە پێی خۆشە و پێی ڕازییە .

وَالشَّرُّ الَّذِي حَذَّرَ مِنْـهُ: الشِّرْكُ، وَجَمِيعُ ما يَكْرَهُـهُ اللهُ وَيَـأْباهُ.

وە ئەو شەڕەی کە ئاگاداری کردووینەتەوە بریتیە لە شیرک و هەموو ئەو شتانەی خوای گەورە پێ ناخۆشە و پێی ڕازی نییە .

بَعَـثَـهُ اللهُ إلَى النَّـاسِ كَافَّـةً، وَافْـتَرَضَ طَاعَتَـهُ عَلَى جَمِيعِ الثَّـقَـلَـيْنِ - الْـجِنِّ وَالْإِنْسِ-؛ وَالدَّليلُ قَولُهُ تعالَى: ﴿قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا﴾ [الأعراف:١٥٨].

خوای گەورە پێغەمبەری بۆ هەموو خەڵکی ڕەوانە کرد ، وە گوێڕایەڵی خۆی فەرز کردووە بە سەر هەموو (الثقلين)دا واتە : مرۆڤ و جنۆکەکان، بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت: (قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا (١٥٨) الاعراف) واتە: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) ! بڵێ: ئەی خەڵکینە! چاك بزانن كە: من پەیامبەرو نێردراوی خوام بۆلای سەرجەم ئێوە) .

وَأَكمَلَ اللهُ بِهِ الدِّينَ؛ وَالدَّليلُ قَولُهُ تَعَالَى: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا﴾ [المائدة:٣].

وە خوای گەورە دینەکەی پێ تەواو و کامل کرد ، بەڵگەش لەسەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێت : (ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا (٣) المائدة) واتە : وا لەئەمرۆوە بەرنامەو ئایینەکەتانم بەپایان گەیاند، واتە: لەبارەی ئاقیدەو جیهادەوە، لەبارەی حەڵاڵ و حەرامەوە، هەموو شتێکم بۆ تەواوکردن وە نیعمەت و بەخششی خۆمم بۆ

تەواوكردن سەرم خستن بەسەر دوژمنانتاناو ڕێنماییم كردن بۆ ڕێگەی ڕاست، ئیتر نەپێویست بە پێغەمبەرێ تر هەیەو، نە قورئانێكی دیكە ئیسلامیشم بەبەرنامەو ئایین بۆ هەڵبژاردن و نابێ هیچ كاتێك لێی لابدەن و خۆكلا بكەن)

وَالدَّلِيلُ عَلَى مَوْتِهِ ﷺ؛ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ * ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ﴾ [الزمر:٣٠-٣١].

بەڵگەش لەسەر مردنی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەو ئایەتەیە كە خوای گەورە دەفەرموێت : (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ * ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ (٣١)الزمر) واتە: بەڕاستی ئەی موحەممەد (ﷺ) ئەمریی و، ئەوانیش هەر ئەمرن، واتە: لەداهاتوودا هەمووتان ئەمرن، جا ئەو كاتە خوا دادگایی ئەكات و هەق و ناهەق دەرئەكەوێ (٣٠) پاشان ئێوە لە ڕۆژی قیامەتیشدا لەلای پەروەردگارتاندا دەمەقاڵێ و كێشمەكێش دەكەن(٣١)

وَالنَّـاسُ إِذَا مَاتُـوا يُبْعَـثُونَ.

وە خەڵكی ئەگەر مردن ئەوا زیندوو دەكرێنەوە .

والدَّلِيـلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَـٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ﴾ [طه:٥٥].

وە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە كە دەفەرموێت : (مِنْهَا خَلَقْنَـٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ (٥٥)طه) واتە : لە سەرەتاوە ئێوەمان هەر لەو زەوییە دروستكرد وە لەودا دوای مردن ئەتانگێڕینەوە بۆ گڵ وە جارێكی تر لەودا ئەتانهێنینەوە دەرو زیندووتان ئەكەینەوە).

وقَوْلُـهُ تعالَى: ﴿وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا * ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا﴾ [نوح:١٧-١٨].

وە دەفەرمویێت : (وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ نَبَاتٗا * ثُمَّ يُعِيدُكُمۡ فِيهَا وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا (١٨)نوح) واتە: وە خوای تاك و تەنیایە ئێوەی لە توخمەكانی زەوی رووواندونی بەرووواندن وەك رووەك و گیا (١٧) پاشان - دوای مردنتان- ئەتانگێڕێتەوە بۆ ناوی و لەوێ بەفەرمانی خۆی ئەشاردرێنەوە و ئەتانهێنێتەوە دەرێ ، لە زەوی بەدەرهێنان، واتە: زیندووتان ئەكاتەوەو بەدادگەرانەش پاداش و تۆڵەتان دەست ئەكەوێتەوە(١٨) .

وَبَعْدَ البَعْثِ مُحَاسَبُونَ وَمَجْزِيُّونَ بِأَعْمَالِهِمْ.

وە لە پاش مردن لێپرسنەوەیان لە گەڵدا دەكرێت و پاداشتی كردەوەكانیان وەردەگرن .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ وَيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ بِٱلۡحُسۡنَى﴾ [النجم:٣١].

بەڵگەش ئەو ئایەتەیە كە دەفەرمویێت : (لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ وَيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ بِٱلۡحُسۡنَى (٣١)النجم) واتە: لەپاشە رۆژدا پاداشی بەدكاران بداتەوە بەكارەكانیان و پاداشتی چاكەكارانیش بداتەوە بە پاداشتێكی چاكتر).

وَمَنْ كَذَّبَ بِالْبَعْثِ كَفَرَ.

وە هەر كەسێک باوەڕی بە زیندووبوونەوە نەبێت ئەوا كوفری كردووە .

وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ﴾ [التغابن:٧].

وە بەڵگەش ئەو ئایەتەیە كە دەفەرمویێت : (زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ (٧)التغابن) واتە: ئەوانەی كافرو بێ بڕوا بوون گوتیان: هەرگیزپاش مردن زیندوو ناكرێنەوە! پێیان بڵێ

ئەی پێغەمبەر (ﷺ)! بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بێگومان لە گۆڕەکانتاندا دەر ئەهێنرێن و زیندوو ئەکرێنەوە پاشان لەهەر کارو کردەوەیەك ئەنجامتان داوە ئاگادار دەکرێن، لەگەورەوە لە بچووك، و هەر بەوەش پاداشت دەدرێنەوە ئەوەیش بۆ خوا کارێکی ئاسانە، چونکە ئێوە خۆتان ئەزانن کە لەسەرتاوە شتێك نەبوون و وجوودتان نەبوو، پاشان دروستیکردن و بوون، باشە ئیتر چۆن ناتوانێ زیندووتان بکاتەوە؟!)

وَأَرْسَلَ اللهُ جَمِيعَ الرُّسُلِ مُبَشِّرِينَ وَمُنْـذِرِينَ؛ وَالدَّلِيلُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ....﴾ [النساء:١٦٥].

خوای گەورە هەموو پێغەمبەرانی رەوانە کردووە موژدەدەر و ترسێنەرن، بەڵگەش لە سەر ئەوە ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت: (رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ... (١٦٥) النساء) واتە: گشتیان پێغەمبەری مژدەدەرو ترسێنەر بوون)

وَأَوَّلُـهُمْ نُوحٌ غ. وَآخِـرُهُمْ مُحَمَّـدٌ ﷺ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، [لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ.

یەکەمیان (نوح)ە .وە دوایینیان (محمد) ە (ﷺ) ئەویش کۆتا پێغەمبەرە (هیچ پێغەمبەرێک لە پاش ئەو نییە)

وَالدَّلِيـلُ عَلَى أَنَّ أَوَّلَـهُمْ نُوحٌ غ؛ قَوْلُهُ تعالَى: ﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ﴾ [النساء:١٦٣].

بەڵگەش لەسەر ئەوە کە یەکەمیان (نوح) ە ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت: (إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ (١٦٣) النساء) واتە : ئێمە وەحیمان بۆ تۆ کرد، هەروەکو بۆ (نووح) و پێغەمبەرانی دوای ئەویشمان کرد).

وَكُلُّ أُمَّـةٍ بَعَثَ اللهُ إِلَيهَا رَسُولًا - مِنْ نُوحٍ إِلَى محمَّـدٍ- يأْمُرُهُمْ بِعِبادَةِ اللهِ وَحْدَهُ، وَيَنْهَاهُمْ عَنْ عِـبَادَةِ الطَّاغُوتِ.

وە هەموو ئوممەتێک خوای گەورە پێغەمبەرێکی بۆ رەوانە کردووە ، هەر لە (نوح)ەوە تاوەکو (محمد) (ﷺ) فەرمانیان پێ دەکات بە پەرستنی خوای تاک و تەنها و نەهی لێکردوون لە پەرستنی تاغوت .

والدَّلِيلُ قَولُهُ تَعَالَى: ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ﴾ [النحل:٣٦].

بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت : (وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ (٣٦) النحل) واتە : بۆناو هەموو ئوممەت و نەتەوەیەك لەهەموو سەردەمێکدا پەیامبەرێکمان ناردووە بۆ ئەوە پێیان بڵێ: تەنها خوا بپەرستن و لە(تاغووت) و یاسا پوچەڵەکان دووربن) .

وَافْتَرَضَ اللهُ عَلَى جَمِيعِ العِبَادِ: الكُفْرَ بِالطَّاغُوتِ، وَالْإِيمَانَ بِاللهِ.

وە خوای گەورە فەرزی کردووەتە سەر هەموو بەندەکان کوفر بە تاغوت بکەن و ئیمان بە خوا بهێنن .

قَالَ ابْنُ القَيِّمِ -$ تَعَالَى-: «وَمَعْنَى الطَّاغُوتِ: مَا تَجَاوَزَ بِهِ العَبْدُ حَدَّهُ -منْ مَعْبُودٍ، أَوْ مَتْبُوعٍ، أَوْ مُطاعٍ».

ابن القیم فەرموویەتی : (تاغوت : هەرچی شتێک بەندە لە سنووری خۆی پێی دەرچێت لە پەرستراو (معبود) وشوێنکەوتەکراو (چاولێکراو) –متبوع- و گوێڕایەڵکراو (مطاع)) .

وَالطَّواغِيتُ كَثِيرَةٌ، وَرُؤُوسُهُمْ خَمْسَةٌ:

وە تاغوتەکان زۆرن ، سەرەکییەکانیان پێنج دانەن :

إبْلِيسُ -لَعَنَهُ اللهُ-.

ئیبلیس -لەعنەتی خوای لێ بێت- .

وَمَنْ عُبِـدَ وَهُوَ رَاضٍ.

وە هەرکەسێک بپەرسترێت و خۆی پێی رازی بێت .

وَمَنْ دَعَا النَّـاسَ إِلَى عِبَادَةِ نَـفْسِه.

وە هەرکەسێک بانگی خەڵکی بکات بۆ پەرستنی خۆی .

وَمَنِ ادَّعَى شَيْـئًا مِنْ عِلْمِ الْغَيْبِ.

وە هەرکەسێک بانگەشەی شتێک بکات لە زانینی عیلمی غەیب .

وَمَنْ حكَمَ بِغَـيْـرِ ما أَنزَلَ اللهُ.

وە هەرکەسێک حوکم بکات بە جگە لەوەی خوای گەورە دایبەزاندووە .

والدَّليلُ قَولُهُ تَعالَى: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ﴾ [البقرة:٢٥٦].

بەڵگەش ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێت : (لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ (٢٥٦) البقرة) واتە : لەم دینی ئیسلامەدا داسەپاندن و ناچارکردن و زەبرو زەنگ نیە ب ۆدینداریی و وەرگرتنی ئایینی ئیسلام ، چونکە بێگومانە کەرێگای چاك و راست لە رێگای ناڕاست و کوفرو تووله رێگاکان لێك جیاکراوەتەوە و ئاشکراو نمایانە، جا لەبەر ئەوە نایەوێ زۆر لە هیچ کەسێك بکرێت بۆ ئیسلامبوون و هەر کەسەش بەمەیلی خۆیەتی ، ئینجا هەرکەسێك باوەڕی بە (تاغوت) نەبێت، دیارە تاغووت ئەو کەسەیە کە لە سنووری خوا دەرچێ و، بەرنامە چەوتەکان قبووڵ کا، جا هەرکەس خۆی لەو جۆرە شتانە دوورگرت و باوەڕی بەخوا هێنا ئەوە بێگومانە دەستی بە هەنگڵ و بەهۆکارێکی پتەوو قایمەوە گرتووە)

وَهٰـذَا مَعْنَى «لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ».

ئەمەش مانای (لا اله الا الله)یە .

وَفِي الْـحَدِيثِ: «رَأْسُ الأَمرِ: الإِسْلامُ، وعَمُودُهُ: الصَّلاةُ، وَذِرْوةُ سَنَـامِـهِ: الْـجِهادُ فِي سَبيلِ اللهِ».

وە لە فەرموودەدا هاتووە : (رأس الأمر الإسلام ، وعموده الصلاة ، وذروة سنامه الجهاد في سبيل الله)[١] . واتە : سەری کار و مەسەلەکە ئیسلامە و کۆڵەکەکەی نوێژە و لوتکەی هەرە بەرزی جیهادە لە پێناوی خوای گەورەدا .

---

(١) (صحيح) السلسلة الصحيحة (١١٢٢) للالباني .